

Sommige vogels hebben het bij de mens altijd moeten ontgelden. Kraaien en roeken zijn mis-schüen wel het meest gehaat. Dat zal wel te maken hebben met het feit dat ze zwart zijn en dat ze schor geschreeuw voortbrengen in plaats van lieflijke zang.

DE ROEK

Henk van den Brink

Ze worden van alles en nog wat beschuldigd, van het vernielen van oogsten tot het roven van eieren en jongen van andere vogels: redenen genoeg om ze te vuur en te zwaard te bestrijden. Niet dat het helpt want iedereen klaagt dat er steeds meer kraaien komen.

Soms zijn de beschuldigingen feitelijk juist. De zwarte kraai is bijvoorbeeld inderdaad een eierrover, maar wat dan nog? Sommige vogels eten insecten, andere muizen en weer andere eieren. Het tast de stand van de prooidieren niet aan. Soms zijn de beschuldigingen onjuist. De roek is bijvoorbeeld beslist geen eierrover, maar krijgt wel vaak de schuld. Dat berust ofwel op een algeheel vooroordeel jegens kraaien, ofwel op per-soonsverwisseling.

Gezelligheidsdier

De roek lijkt inderdaad nogal op de zwarte

kraai, maar wie de verschillen kent heeft toch weinig moeite ze uit elkaar te houden. Het meest opvallende kenmerk van de roek is de naakte huid van de snavelbasis, waardoor de snavel langer lijkt dan die van de zwarte kraai. De snavel van de roek is bovendien veel lichter gekleurd. De jonge roeken hebben overigens een donkere snavel en nog geen kale plek en zijn dus lastiger te onderscheiden. Karakteristiek voor de roek zijn ook de aftangende dijveren (de 'broek'). Verder verschillen de geluiden: de roek roept minder scherp, dieper en rauwer. Subtiële verschillen in vlucht zijn de iets smallere vleugels, slankere kop en nek en wigvormige in plaats van afgeronde staart. Tenslotte is het gedrag van beide soorten zeer verschillend. Zo is de roek een uitgesproken gezelligheidsdier, terwijl de zwarte kraai meer solitair leeft. Roeken zie je bijna altijd in groepen. Het gezamenlijk overnachten op slaapplekken hebben ze nog met veel andere

kraaiachtigen gemeen. Op die slaapplekken vinden we trouwens vaak meerdere soorten bijeen, waaronder behalve roeken ook zwarte kraaien en kauwtjes. Maar ook voedselzoeken doen roeken in groepen, soms samen met kauwtjes en ze broeden groepsgewijs. Bij dit laatste spreken we van kolonies.

Ze broeden in bomen. We kunnen kolonies aantreffen op allerlei plaatsen: parken, buitenplaatsen, begraafplaatsen, eendenkooien, populierenbosjes. In echte bossen komen ze hooguit aan de rand voor: ze houden van half-open landschap. Bij een roekenvestiging treffen we soms ook een blauwe reigerkolonie aan. Dat heeft meer te maken met overeenkomstige voorkeur voor de nestplaats dan met onderlinge aantrekkingskracht of samenwerking. Echt gemengd zijn de kolonies ook nooit, er is altijd wel een reiger- en een roekenafdeling te onderscheiden. De nesten worden zo hoog mogelijk in de kruinen van gewoonlijk oude loofbomen

gebouwd. Van naaldbomen houden ze niet, voor de rest maakt de boomsoort weinig uit. De kolonies variëren in grootte van enkele tot honderden nesten.

Al in januari en februari bezoeken de roeken af en toe de kolonie, in het begin alleen in de ochtenduren, maar geleidelijk steeds langer. De paren zijn dan al gevormd. In maart vestigen ze zich definitief en beginnen ze met de nestbouw. Niet alle gebouwde nesten raken uiteindelijk bewoond. Tweedejaars, die in de regel nog niet broeden, en ongepaarde vogels bouwen 'speelnesten'.

In deze periode is het in de kolonie een onbeschrijflijke heksenketel. Voortdurend vliegen roeken af en aan met takken voor de nesten. Het schijnt heel normaal te zijn om takken van je medekoloniebewoners te jatten; er wordt dan ook heel wat ruzie gemaakt. Dat gebeurt ook wanneer vogels van verschillende nesten te dicht bij elkaar in de buurt komen. Want al broeden ze dan in kolonies, ze houden er wel degelijk een territorium op na, zij het niet groter dan een paar vierkante meter.

Weinig jonge roeken

In de loop van maart of in april worden gemiddeld vier eieren gelegd. Vanaf eind april komen de jongen uit en eind mei, begin juni kunnen die vliegen. Het percentage jonge roeken dat uitvliegt is echter klein. Dat heeft allerlei oorzaken. Nogal wat eieren blijken onbevruucht, andere overleven de voorjaarsstormen niet. De natuurlijke sterfte onder de jongen is groot. Parasieten zijn vaak de oorzaak, maar ook voedselgebrek, ten gevolge van slecht voorjaarsweer bijvoorbeeld, kan een belangrijke rol spelen.

In geval van voedselgebrek sterven niet alle jongen en het zijn de sterksten die het overleven. Dat is te danken aan het feit dat de eieren van één legsel niet tegelijk uitkomen. Er bevinden zich dus jongen van verschillende grootte in het nest. Wanneer er nu te weinig voedsel is, krijgen de kleinste jongen niets meer, zij worden als het ware opgeofferd aan de groten, die zodoende nog genoeg krijgen om te overleven.

Dit patroon, dat nooit meer dan een klein deel van de jongen groot wordt, zien we vaak bij dieren die weinig natuurlijke vijanden hebben: het kompenseert het geringe risico dat deze dieren in hun verdere leven lopen, en zorgt er dus voor dat er niet te veel komen. We zien dit bijvoorbeeld bij de meeste roofvogels. Ook de roek heeft, althans in Nederland, weinig natuurlijke vijanden. De havik is nog de meest voorkomende; andere vijanden als oehoe, slechtvalk, steen- en boom-

marter spelen in ons land niet of nauwelijks een rol. De reden dat roeken — en sommige andere, meest relatief grote vogels — in kolonies broeden is veiligheid. Deze wordt bewerkstelligd door gezamenlijke verdediging, vaak gekombineerd met ligging op moeilijk bereikbare plaatsen. Voor zeevogels zijn dat steile rots(eilanden), voor de roek hoge bomen. Tegenover de mens maakt het broeden in kolonies de roek echter juist kwetsbaar.

Bestrijding

In heel Europa zijn roeken jarenlang intensief vervolgd en op veel plaatsen gebeurt dit nog steeds. Belangrijkste motief hiervoor is de schade die de roek aan landbouwgewassen zou toebrengen. Hoe erg het dan wel met die schade gesteld is, is eigenlijk nog nooit goed vastgelegd. De enige reële klacht betreft het opeten van pas ingezaaid graan; het verorberen van op de akkers achtergebleven oogstresten lijkt weinig kwaad te kunnen. Het gaat dan nog alleen maar om de zaden, want zodra het gewas een stukje opgekomen is is het voor roeken niet interessant meer. Bij dit alles moet bovendien bedacht worden dat de roek een voorkur heeft voor grasland — het is van oorsprong een bewoner van rivierdalen — en het grootste deel van het jaar voornamelijk van dierlijk voedsel leeft. Daarmee kan hij zelfs uit landbouwkundig oogpunt 'nuttig' zijn, door schadelijke insecten (rupsen, emelten, ritaaldden) te verdelgen. Kortom, het is onduidelijk waar de roek het aan verdient heeft om jarenlang zo hevig bestreden te worden.

In Nederland was de bestrijding vooral hevig van 1943, toen de roek officieel vogelvrij werd verklaard, tot aan het eind van de zestiger jaren. Allerlei methoden werden toegepast: het schieten van volwassen roeken, meestal in of bij de kolonie, het weghouden van de roeken van hun nesten zodat de eieren koud worden of de jongen doodgaan, het uitstoten van de nesten, het schieten door de nesten, het uitspuiten van de nesten door de brandweer (!), het uithalen van eieren of jongen en tenslotte opzettelijke vergiftiging, vooral door het uitstrooien van vergiftigd graan. Toch is men het er wel over eens dat deze bestrijding, hoe hevig ook, niet de belangrijkste oorzaak van de achteruitgang van de roek kan zijn geweest. Wel staat vast dat de roek tussen 1950 en 1970 flink in aantal achteruit is gegaan, van meer dan 50.000 naar ongeveer 10.000 paar. Tegelijk werden de kolonies steeds kleiner: in 1944 waren er nog 9 kolonies die meer dan 1000 nesten telde (de grootste 2240), in 1970 was De Klencke in Oosterhesselen (Drente) de grootste

met 377. Als belangrijkste oorzaak van de afname wordt het gebruik van ontsmettingsmiddelen voor zaaizaad genoemd. Nadat het gebruik van de meeste van deze middelen verboden werd ging de roekenstand weer wat vooruit. Het vroegere aantal wordt echter nog lang niet gehaald; in 1980 waren er ongeveer 20.000 paren. In 1977 werd de jacht gesloten, maar in 1980 werden op grond van klachten over landbouwschade in Drente alweer afschotvergunningen verleend. Er werden in dat jaar 1074 roeken geschoten.

Verspreiding

Gedurende de periode van achternitgang veranderde de verspreiding over ons land enigszins. In de dertiger en veertiger jaren kwam de roek zo ongeveer overal behalve op de waddeneilanden voor. Alleen in Zeeland en Noord-Holland was hij schaars. Het zwaartepunt van de verspreiding lag in Midden-Nederland, vooral het rivierengebied. Sindsdien is de roek uit het westen zo goed als verdwenen en in het rivierengebied minder algemeen geworden. Het talrijkst is hij op dit moment in het noordoosten, en dan vooral Friesland en Drente. Drente is roekenprovincie nummer één. In 1980 broedden er ongeveer 6000 paren, 40 % van het landelijk totaal, verdeeld over 37 kolonies. Dat wil overigens niet zeggen dat de roek als broedvogel homogeen over de pro-

vincie verdeeld is. Integendeel, alleen in het zuiden en het uiterste noorden vinden we kolonies, de grootste (tevens de grootste kolonies van Nederland) in het zuiden, in Echten en Oosterhesselen. In Friesland broedden in 1980 zo'n 1800 paren, voornamelijk in de oostelijke helft en in Gaasterland (de zandgronden). In Groningen waren rond 1980 zo'n 1000 broedparen te vinden, vrijwel uitsluitend in het Zuidelijk Westerkwartier en in het Corecht, het gebied ten zuiden van de stad Groningen. Ooit kwam de roek verspreid over de hele provincie voor.

Een ander aspect van de veranderende verspreiding is het verdwijnen van de roek uit de steden. Ook in de noordelijke provincies waren vroeger in bijna alle steden van enige omvang kolonies te vinden.

In 'Vogels van Groningen' vinden we een fraaie foto van het Martinikerkhof te Groningen uit 1920, waarop duidelijk een flink aantal roekennesten in de kale bomen zichtbaar is. De laatste jaren was er alleen in het Stadspark van Groningen nog een kleine kolonie. Tegenwoordig verschijnen roeken nog maar zelden in de stedelijke omgeving, in tegenstelling tot de zwarte kraai. Kopschuw geworden? Ook buiten het broedseizoen zoeken we ze in steden meestal vergeefs. Dat is niet overal zo. In Berlijn bijvoorbeeld is de roek in het winterhalfjaar een heel gewone verschijning; op een slaappleats in West-Berlijn werden er eens 30.000 geteld. ●